

ԳՐԱԿԱՆ

Ա. ՊՐՈՂ. ԷՋՅԵ

Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Մարդկային միտքը կը խցկի և կարծես կը մթաղնի. զգայարանները կը նուաղին: Կանգ կ'առնես ու աչքերդ կը փակես. յետոյ, քառորդ ժամ մը ետքը, ընտրութիւն մը կ'ընես. ես այսօր մէկ պատկեր մը միայն տեսայ. Վերոնէզի Վենետիկի Յաղթանակը: Միայն տօն մը չէ տա. այլ աչքերու համար խրախճանք մը: Պատըզգամներու և ոլրած սխներու մեծաքանակ ճարտարապետութեան մը մէջտեղ, խարտիչազեղ Վենետիկը բազմած է զահու մը վրայ, համակ ծաղկափթիթ գեղեցկութեամբ, վարդանշույլ թարմութեան տնայիսի մոյնով մը, որ խոնաւ կլիմաներու ազդիկներուն յատուկ է, ու իր մետաքսէ շրջագգեստը կ'երեւի մետաքսէ վերաբուլի մը ներքեւ: Իր շուրջը, մանկամարդ կիներու պար մը իրարու վրայ կը ծռին հեշտակուն այլ սէգ ժպիտով մը, վենետիկեան արտակարգ հրապոյրով մը, հրապոյրովը գիցուհիի մը, որ զրանիկի արիւն ունի իր երակներուն մէջ, բայց որ իր ամպին վրայ կը քուլէ ու իրեն կը քաշէ մարդերը, փոխանակ անոնց վրայ խնալու: Անոնց տըմոյն մանիչակագոյն աստիւիւն վրայ, անոնց եթերագոյն և ոսկեփայլ վերնագգեստին մօտիկ, անոնց կեանքով բարախուն միսը, թիկունքը, ուսերը իրենց լուսեղ զրոշմը կը տպաւորեն կամ ուրուալոյսի մը մէջ կը լողան, ու մերկութեան կոկուզ կլորութեան կը միանայ իրենց կեցուածքին ու թևերուն խաղաղիկ զուարթութիւնը: Անոնց մէջտեղը, Վենետիկ, զէս բայց աւնոյշ, կը նմանի թաղուհիի մը որ երջանիկ ըլլալու իրաւունքը միայն զասակից կ'ընէ իրեն և որ կ'ուզէ երջանիկ ընել անոնք որ իրեն կը նային. օդին մէջ գլխավայր երկու հրէշտակներ թագ մը կը գնեն իր պայծառ գլխուն վրայ:

Որչափ ողորմելի գործիք մըն է խօսքը: Մնդուսուած մարմինի մը գիծն ու

ձևը, մերկ ուսի մը վրայ ինկող լուսեղ ստուեր մը, ծփուն մետաքսի մը վրայ երերցող նշույլի մը թրթռումը քառորդ ժամ մը կը բռնեն՝ կը գրաւեն աչքերդ, ու զանոնք արտայայտելու համար տխեղծ նախադասութիւն մը միայն ունիս: Ինչո՞վ ցուցնել ներդաշնակութիւնը կապոյտ վերաբուլի մը և դեղին շրջագգեստի մը, կամ բազուկի մը, որուն կէսը ստուերի մէջ է և կէսը տրեխն: Եւ սակայն նկարչութեան գրեթէ ամբողջ զօրութիւնը գոյններու կամ անոնց աստիճաններուն իրարու հետ ունեցած աղերսին մէջ է, ինչպէս երաժշտութիւնը՝ ձայնաստիճանի մը ուրիշ ձայնաստիճանի մը հետ աղերսին մէջ. տէքը կը վայելէ մարմնապէս, նոյնպէս լսելիքը, բայց գիրը, որ միտքին կ'երթայ, մինչև ֆիզիքուն չի հասնիր:

Այս զաղափարական երկինքին ներքեւ, վանդակապատի մը ետին, վենետուհիներն են՝ ժամանակին տարազով, օձիքի քառանկունաձև բացուածքներով հոլանի, պիրկ շրջագգեստներով միայն: Իրական աշխարհն է այս. ու ա՛յլ միւսին չափ զգլխիչ: Անոնք կը նային, վալըահակ եւ ծիծաղերես, ու լոյսը, որ մասեր մը կը փայլեցնէ անոնց զգեստներէն և դէմքերէն, կ'իջնէ կամ կը ծաւալի ա՛յնքան հեշտակուն հակադրութիւններով, որ հաճոյքի բերումներէ խլրտիւղ կը զգաս: Մերթ ճակատ մը, մերթ նուրբ ականջ մը, մանեակ մը, մարգարիտ մըն է որ դուրս կ'ելնեն տաք ստուերէն: Մին, իր երիտասարդութեան ծաղիկին մէջ, ամէնէն աղու գեղն ունի: Միւս մը, լեցունիկ, քառասնամեան, աչքերն օդին յառած է և կը ժպտի աշխարհի ամենագեղեցիկ զուարթախոհութեամբը: Այս մէկը, պերճաշուք, ոսկեգլիծ կարմիր թեղանիքներով, կեցած է, շրջագգեստին վերեւ՝ շապիկը լանջքէն ուռուցիկ: Խարտիչազեղ գանգրահեր աղջնակ մը, ծեր կնոջ մը գիրկը, սիրունիկ ձեռքը օդին կը տանի ամենակայտառ ձեռով մը, ու իր մատղաշ ճակատը վարդ մըն է: Չըկայ մէկը որ ապրելէն զոհ չըլլայ, եւ չըլլայ՝ չեմ ըսեր ոչ միայն զուարթ այլ նաեւ ուրախ: Ու այս փոթփոթած, փաղփուռ մետաքսները, այս ճերմակ ու փալփուռ մարգարիտները ինչքան լաւ պատշաճած են այս թափանցիկ երկերին:

ներուն վրայ, ծաղիկներու թերթերուն պէս նուրբ ու պսպղուն:

Ամէնէն վարը, վերջապէս, կը շարժի առնական ու աղմկալից ամբոխը. մարտիկներ, վերոսնած ձիեր, շողջողուն մեծ տառապեղներ, զինուոր մը՝ որ առուելով կընդդդգեկատուած փող մը կը հնչեցնէ, մարդու մը թիկունքը՝ ուրիշի մը գլխաթիկ քով, և, բոլոր միջոցներուն մէջ, կորովի և կենսալից զլուխներու խոնում մը. անկիւն մը՝ մանկամարդ կիւն մը և իր դաւալը. ու այս ամէնը կուտակուած, շարուած, ալլազանուած հանճարի գիրութեամբ և յղկութեամբ. այս ամէնը՝ լուսաւորուած, ինչպէս ծովը ամբան մէջ՝ չըռայլ արեւէ մը: Ահա թէ ինչ պէտք պիտի ըլլար տանիլ մեզի հետ, գաղափար մը պահելու համար Վենետիկէն . . .

Փափաքեցայ որ հանրային պարտէզ մը առաջնորդեն մեզ, աղապիսի պատկերէ մը վերջ, ա՛յ բնական իրի՛րը միայն կըրնաս տեսնել. քաղաքին ծայրը լիցք հող մըն է՝ Լիտուի գիմացը: Կանաչ փոքրիկ թուփեր անոր ցանկապատը կը կաղմեն. զեղին և կարմիր ծաղիկներ բացուեր են արդէն գետնի ածուներուն վրայ. լերկ սօսիներ, խորտուբորտ կաղնիներ, որոնց կատարները սկսեր են պտկիլ, գլուխներնին կը ցոլացնեն պողպատէն ծովին մէջ: Արեւելեան կողմը դարատափ մը կայ, ուսկից կ'երեւին հորիզոնը և հեռաւոր կղզիները: Անկէց, օտքերուդ տակ կը տեսնես ծովը. երկար ու քարակ ալեակներով կը թաւալի ան կարմրորակ աւազին վրայ. ամէնէն զմայելի միտաքսաշող և հալած երփնաներկերը, երակաւորուած վարագոյրներ, Վերոնէզայի չրջազգեստներուն պէս տոյն մանիշակագոյններ, օսկեպաճոյճ ծիրանեթոյր զեղնագոյններ, թիւցիէնի պճղնաւորներուն պէս զինեղոյն թունդ կարմիրներ, սևորակ կապոյտի մէջ սուղուած կանաչներ, խաժագոյն երանգներ՝ արծաթ գիծերով շերտաշերտուն, կամ պսպղուն զանաւներով փարփառ, կը ծրփածփան՝ իրար կը խառնուին և իրարու մէջ կը լուծուին հրեղէն անհամար տեղերուն տակ, որոնք անոնց վրայ կուգան կը զարնելին՝ արեւէն սլաքուած բուռ բուռ ճառագայթներով: Մեղմ կապոյտ լայն երկինք մը կը բանայ իր կամարը, որուն

ծայրը Լիտուի վրայ կը նստի, ու երեք չորս անշարժ ամպեր կարծես սատափեայ նստատախտեր են հոն:

Աւելի հեռուն գացի, ու ծովուն վրայ անցուցի օրս: Ամէնէն վերջը հովը ելաւ, ու գիշերը կոխեց: Տոյն երփնաներկեր, գորշ զեղնորակ, և մանիշակաթոյր կանաչ, լիւծ են ջուրին վրայ, որ կը ծփայ անվերջ անորոշ, ու այս մտայլ ծփծփանքը անհանգստութեան երկար զգացում մը կը թողու: Հովը կը կոծէ, կուլայ ու երկընքին մէջ կը գալարէ խոշոր ամպերը. հըրդեհին մնացորդը, որ արեւմուտքը կը կարմըրցնէր, անհետացած է: Ատեն տուն լուսինը ամպերուն պատուածքներէն կ'երեւի. այսպէս կ'անցնի ճեղքէ ճեղք, կը մարի ու կը վառի սակայն, բոպէ՛ մը միայն իր առուահոսումը լեցնելով յուզուած տլիքներուն վրայ: Կրնաս գատորոշել սակայն երկնային զմբէթին կլորութիւնն ու ահագնութիւնը. հորիզոնին վրայ՝ ցամաքը ածուխի բարակ գիծ մ'է միայն. տարտամ մէզը, ու, վերը, շարժուն ամպերուն մուլթ մարմինները կը գրաւեն միջոցը:

Ոչինչ չի կրնար արտայայտել երփնը զոր ջուրը ունի ալսապիսի գիշերուան մը մէջ. թուխ և մուլթ յասպիսի գոյնով, երբեմն սաստիկ անզոյն, բայց անհամար հծծիւններով շէջնուն. նախ կը լսես միայն զայն՝ առանց զրեթէ տեսնելու, ոչինչ կարենալով զանազանել յարածուփ ձևերու այս ընդարձակ անապատին մէջ: Քիչ քիչ աչքերը կ'ընտելան և կը զգաս անկորնչական լոյսը որ կը ժայթքէ միշտ անկէց: Ինչպէս հայելի մը՝ գաղտ ու փակ սենեակի մը մէջ, ինչպէս մին՝ անծանօթ խորութիւններով այն հորիզոններէն, որոնց մասին առասպելները կը խօսին, ան կը ցուլայ մթազնօրէն, խորհրդասքողօրէն, բայց միշտ կը ցոլայ. երբեմն ալեակի մը սուր ծայրն է որ դուրս կ'ելնէ ծովէն, երբեմն լայն ալեծփանքի մը թիկունքը, երբեմն հանդարտ ալքի մը ողորկ կողը, երբեմն ալ կայտունքը յորձանքի մը, որ փայլակ մը, հեռաւոր ցոլք մը, յեղատարափ թօնի մը պսպղանքը կը բռնէ իր մէջ: Այս բոլոր տկար նշոյնները իրար կը խաչաձևեն, զիրար կը ծածկեն, իրարու մէջ կը խառնուին, ու ահա լայնատարր սևութենէն դուրս կուգայ կտակածիկ պայծառութիւն

մը՝ կարծես ստուերին մէջ նշմարուած մե-
տաղէ մը, տժգունած լոյսի անհունութիւն
մը, կենդանի ջուրին անշէջ շողշողումը,
զոր ի դուր կ'աղօտացնէ մեռած երկինք մը:

Երկու կամ երեք անգամ լուսինը ե-
րեցաւ, և իր գեղեկօտ երկար հետքը կը
թուէր հետքը յուզարկաւոր լապտերի մը,
որ կը վառի երկարածիդ մահապատառ-
ներու մէջ և հոյակապ մահաբեմի մը սե-
ւազգեստ հանդերձանքին առջև: Հորիզո-
նին վրայ ինչպէս թափոր մը քահնրու և
գագաղներու՝ որոնք կանգ առած են ի-
րարմէ անորոշ հեռաւորութեամբ, կը տես-
նուի Վենետիկ, իր լոյսերով և շէնքերով:
հոս ու հոն, իրարու մօտ խոնուած են
լոյսի խումբեր, ինչպէս մօմերու խումբ
մը՝ ճաղի մը անկիւնը:

Նաւը կը մօտենայ. ձախ կողմը, ար-
տակարգ լուսթեան մը մէջ, Օրֆանօ ջը-
րանցքը պառկած է անխիւրտ ու ամայի.
սե ու փայլուն ջուրին այս հանդարտու-
թիւնը կը մօնէ հաճոյքի և սոսկումի բո-
լոր ջիղերէն ներս: Միտքը ակամայ կը
մխուի այս ցուրտ խորութիւններուն մէջ:
Ի՞նչ տարօրինակ կեանք այս անշուշտ ու
զիշերային ջուրին կեանքը: Եւ սակայն,
եկեղեցիները ու պալատները կը մեծնան
հետզհետէ ու կը լողան ծովուն վրայ,
ուրուականներու կերպարանքով: Սուրբ
Մարկոս մէջտեղ կ'ելլէ, ու իր ճարտարա-
պետութիւնը սլաքներով ու բազմակերպի
կլորութիւններով կ'երգի խաւարը: Նը-
ման կախարհի մը մտահաճութեանց մէջ
օղանկարուած երեւակայական տպարան-
քին, կ'երևի հրապարակը, իր սխներով
ու զանգակատունովը, լուսեղէն երկու լա-
րերու մէջտեղ: — Յետոյ նաւը կը մխրձի
մանր ու մութ փողոցներու մէջ, ուր, հե-
ռուէն հեռու, մեծ լապտեր մը ջուրին վրայ
կը զօղացնէ իր ելեքտրաշարժին շողքը:
Ոչ մէկ գէմք, ոչ մէկ շուկ, բացի նաւա-
վարին ձայնէն՝ անկունադարձերուն վրայ,
ամէն վայրկեան, կոնտողը կամուրջի մը
մթութիւնը կը ճեղքէ. յետոյ, յամբօրէն,
երկնցող որդի մը պէս, կը սողայ պալատի
մը քարաշարքին մօտէն, անտեսանելի՝
ինչպէս քարայրի մը թանձր ստուերին
մէջ: Անմիջապէս գուրս կուգայ անկէց,
ու կը տեսնես մենաւոր լապտեր մը, որ գի-
շերուան մէջ թաղմովին կը գողգոջէ, ցոլ-

քեր և խուսափուկ պապղանք մը վառե-
լով ավիքի մը կապարաղոյն փորին վրայ:
Ուրիշ անդամներ, կոհակը անյարիր տան-
դուխի մը մաշած հիմերուն կը զարնուի.
վանդակապատ պատուհան մը կը նկատես.
բորբոսած պատ մը, և, շուրջ ու բոլոր,
խառնաշփոթութիւն մը գիրար խաչատող
ջրանցքներու, ծամածոռ ջուրերու, որոնք
հետզհետէ անծանօթ ձևերու մէջ կ'անե-
րու թանան:

ՀՐԱՊԱՐԱԿՆԵՐԸ, ՓՈՂՈՅՆԵՐԸ

Ամէն ինչ գեղեցիկ է. ես կը կարծեմ
թէ խառնուածքի համակրութիւններ կան.
ահա՛ անոնցմէ մին. ինծի տուէք գետի
մը եղերքին վրայ անտառ մը կամ Վենե-
տիկը:

Մինչեւ փոքրիկ փողոցները, մինչեւ
ամէնէն մանր հրապարակները, չկայ բան
մը, որ հաճոյք չպատճառէ: Լորէնտանի
պալատէն, ուր կը գտնուիմ, Ս. Մարկոս
երթալու համար՝ կ'անցնինք երկնքի սի-
րուն calleներէ, որոնք ծածկուած են խա-
նութիւններով, փերեղակի ապրանքներով,
սեխի, բանջարեղէնի, նարինջի ցուցա-
դրութիւններով, ուր լեցուն են տեսքոտ
տարազներ, հեղանայութեամբ կամ հեշտասէր
գէմքեր, ազմկալից ու յարափոփոխ ամ-
բոխ մը: Այս փողոցիկները այնքան նեղ
են և ա՛յնքան այլանդակօրէն խռկուած
են երկու կողմերուն անկանոն պատերուն
միջև, որ գլխուդ վրայ երկնքի ժանկա-
զարդ շերտ մը միայն կրնաս տեսնել: Սա-
լայատակ, պարիսպ, չրճապատ, ամէն ինչ
քարէ է. շուրջանակի կան գոց տուններ,
որոնց շարքերը կը կազմեն եռանկիւն մը
կամ քառանկիւն մը, ընդարձակուելու
պէտքին կամ շինութեան դիպուածին հա-
մեմատ ծանկած. կեդրոնը կայ նրբար-
ուեստօրէն շինուած ջրամբար մը, ու քան-
դակուած տօլուծներ, մերկ արձանիկներ
կը խաղան անոր եզնակին վրայ: Անկիւն
մը արտակերպ եկեղեցի մը կայ, San Mose,
— ժէզուիթական ճակատ մը, SS. Apostoli
կամ San Luca, — արձաններով ծանրա-
բեռնուած դարպաս մը, բոլորովին գոր-
չացած՝ աղի ջուրի խոնաւութենէն և ա-
րևին հինաւուրց այրուցքէն: — Եկողակի
ցաթած պայծառութիւն մը շէնքը երկու

մասի կը բաժնէ, ու արձաններուն կէսը կարծես կը շարժին անոր ճակատին վրայ կամ դուրս կուգան բացատներէն, մինչդեռ միւսները կը մնան ստուերին կապուտորակ թափանցկութեանը մէջ: Կը յառաջանանք, և, երկար նրբանցքի մը մէջ, որուն վրայէն պզտիկ կամուրջ մը կ'անցնի, կը տեսնենք կոնտուները, որոնք արծաթակօսներ կը բանան ջուրին խալտախարիւ մարմարիոնին վրայ. ամէնէն ծայրը, ոսկիի պսպղում մը ալիքին վրայ կը յուսնէ արեւին սահանքը, որ, տանիքի մը բարձունքէն փայլակներ կը խաղցնէ ջուրին մկանաւնքին վրայ: Կամարը կը շեքէ ջրանցքը, ու սե քցափ հագած բանուորուհի մը վեր կ'առնէ իր չըջողգեստը, տեսցնելու համար ճերմակ գուլպաները, բարակ սրունքը և անկրունկ մուճակները: Ռոմէններու սէգ եւ կուռ կերպարանքը չունի ան. նազանքով կը քալէ իր քողին տակ, ու ջոյց կուտայ ձիւնափայլ ծոծրակը՝ շէկ մազերուն խոպոպքին ներքեւ: Լայնշի, ծիծղուն եւ թուլամորթ, անիկա երեւոյթն ունի սիրամարգի մը կամ տւելի աղանիի մը, որ արեւին դէմ կը փաղփղեցնէ իր վիզը: Ծամբադ կը կորսնցնես. աւելի՛ լաւ. ուղեցոյց չկայ. ի վերջոյ կը գտնես ճամբադ, արեւին և ստուերներուն հակումին համեմատ: Բոլոր եկեղեցիներուն և այն ամէն տեղերուն առջեւ՝ ուր կը կենան կոնտուները, սիրունիկ սատանորդիներ կան, ճշմարիտ lagfaroniներ, որոնց ամբողջ բան ու գործն է կոնտուլը սանդուխին քով պահել, իմաց տալ կոնտուլավալին՝ երբ այցելուն կը վերադառնայ, արեւին տակ ժուռ գալ, քնանալ կամ մուրալ: Ձեռքերնին կ'երկարեն, ու կը տեսնես իրենց փոշիլից՝ դունաթափ՝ կճանման ցնցոտիները, որոնց մէջէն իրենց կարմրորակ միսը կ'երևի. եղծուած ու լոյծ աղւոր դիմագլիծ մ'ունին, և աղէկ կ'երևին քանդակազարդ որմանկիւններու կամ դատարկ քարափին վրայ: — Ս. Մարկոսի հրապարակը կը հասնինք. արեւը զացած է. բայց Սան Ճիօրճօ, աշտարակները, աղիւսակերտ շէնքերը այնքան վարդագեղ են որքան դեղձիններուն ծաղիկը, ու, արեւմուտքի կողմէն, ծիրանի չոգի մը, տեսակ մը լուսափայլ փոշի, հնոցի շունչ մը՝ կը բոցավառէ հորիզոնը: Արեւելեան

կողմը, բոլոր կլորութիւնները, բոլոր սլաքները դուրս կ'ելնեն աղուոր ծովէն, նման բաժակներու կամ ակատէ ճրագաբաններու. այս դադաթներն ու կատարները արտասովոր յատկութեամբ մը կը կտրեն երկնային մեծ կոնքը, ու երկինքին ստուերը հեռուն, կը տեսնես զմրուխտի երփնադեղ փայլ մը:

Լոյսի ողկոյզներ կը սկսին վառիլ Procuratiesներու կամարակապերուն տակ: Նրստած ենք Ֆլօրիան սրճարանը, հայելիներով և այլաբանական ծիծաղկոտ դէմքերով որմադրուագուած ներքնասնեակներուն մէջ. աշխարհիս կիսափակ, ներքնապէս կը հետեւինք օրուան պատկերներուն, որոնք կը կարգաւորուին ու երազի մը պէս կը կերպարանափոխուին: Թո՛ղ քաղցրարոյր պաղպաղակը հալի բերաննուս մէջ, յետոյ կը տաքցնենք զայն ընտիր սուրճով մը, որուն նմանը չի գտնուիր այլուր Եւրոպայի մէջ: Արեւելեան ծխախոտ կը խմենք, եւ ահա կուգան մետաքսաղգեստ, շոթհալի, պճնագեղ փնջավաճառները, որոնք, առանց բան մ'ըսելու, նարկիզներ կամ մանիշակներ կը գնեն սեղանին վրայ: Եւ սակայն հրապարակը լեցուած է մարդերով. սե ամբոխ մը կը վժժայ լուսահեղձ ըստուերին մէջ: Շրջիկ նուագածուներ կ'երգեն կամ ջութակի և տալիդի նուագաւոր մը կ'ընեն: — Կ'ելնենք, ու, շարժուն ստուերներով խնուած հրապարակին եւ տեղ լուսառատ և զուարթ խոնութիւններուն կրկնակ տողանի մը ծայրը, կը նշմարուի Ս. Մարկոսը, իր արեւելեան տարօրինակ բուսականութիւնը, իր կոճղէզները, իր փուշերը, իր արձաններուն ցանցադրուալը, իր գաւիթներուն սեցած խոռոչները, երկու կամ երեք աներեւոյթ կանթեղներու դողդղանքին տակ:

Թրգմ. Գ.

Ի. Թէն

Հին Վենետիկը, Սուրբ-Մարկոս,
25 ապրիլ.

